

Det Anarkistiska Biblioteket

Mikael Bakunin - Tänkaren och kämpen

C. J. Björklund

C. J. Björklund
Mikael Bakunin - Tänkaren och kämpen
1915

REVOLUTIONENS FÖRKÄMPAR II MIKAEL BAKUNIN TÄNKAREN
OCH KÄMPEN AV C. J. BJÖRKLUND STOCKHOLM AXEL
HOLMSTRÖMS FÖRLAG FALKÖPING 1915, A. J. LINDGRENS
BOKTRYCKERI

sv.anarchistlibraries.net

1915

Innehåll

Bakunins liv.	5
--------------------------------	---

Landets olyckliga tillstånd, de officiella makternas vanmakt och de privilegierade klassernas ligkiltighet ha fört den franska nationen till fördärvets brant.

Om icke det revolutionärt organiserade folket handlar snabbt så är dess framtid förlorad, revolutionen förlorad, allt förlorat. Stående inför intrycket av en oerhörd fara och övertygade om att folkets förtvivlade aktion icke ett ögonblick får fördröjas, föreslår de delegerade för kommittén till Frankrikes räddning följande resolution till antagning:

1. Staten och regeringens förvaltningsmaskin, som blivit maktlös, är avskaffad. Det franska folket förklarar sig självständigt.
2. Straff-och civilrätterna upphäva;

På så vis gör man revolutioner. De auktoritära äro endast energiska och revolutionära i orden.

En ideell organisation kan visserligen icke uppstå på en gång och plötsligt, men en livskraftig, utvecklingsmöjlig, en organisation som icke förstärkas kan först uppstå, då den alla fria initiativ och naturlig växt hindrande staten försvinner.

Arbetarna kunde inte förhålla sig indifferent i fråga om invasionen av de kungliga preussiska soldaterna. Icke endast bourgeoisins frihet och välstånd vore hotat, utan också hela det franska folkets. Att offra detta på grund av hat emot bourgeoisien vore blindhet, förräderi emot det internationella proletariats sak, den revolutionära socialismens. Preussens seger vore liktydig med elände och slaveri. Det arbetande folket måste betala miljarder. Nu är tiden inne för det franska folket att beträda världshistoriens scen och utanför varje auktoritär organisation, varje central regering organisera en väldig resning för att rädda sin egen frihet och Europas frihet.

Revolutionens uppgift var att befria Frankrike från konungens av Preussen trupper, befria Europas folk och fullborda proletariats sociala emancipation.

Preussens seger, Frankrikes nederlag, var för Bakunin ett svårt slag, för det franska folket. Preussens seger var för Bakunin, som gjorde vad han kunde och trodde att folket skulle resa sig och vända sig emot både den franska staten såväl som emot Bismarck, reaktionens, järn- och blodidealets seger över socialismen och frisinnet. Visserligen ingen definitiv och slutgiltig seger, men Bakunin, som hoppats på revolutionens seger, såg i den hjältemodiga Pariserbesegrade av de förenade preussiska och Versaillestrupperna, en seger för Bismarcks anda, ett förebud om att Europa för årtionden framåt komme att snöras in i militarismens och byråkratiens tvångsjacka.

Vi ha gått före händelserna.

Bakunin vistades i Locarno när kriget bröt ut. Med sina franska vänner stod han i livlig förbindelse. Trots sina 56 år reste han till Lyon, där han deltog i revolutionen. Bakunin tillfångatogs i rådhuset, men befriades lyckligtvis av sina vänner. I oktober sökte han organisera en resning i Marseille. Fyra dagar efter det Bakunin rest till Genua för att därifrån återvända till Locarno proklamerades den revolutionära kommunen, men de revolutionära besegrades efter endast fyra dagars strid.

Följande upprop eller manifest, som uppslogs under revolutionen i Lyon, visar oss hur Bakunin i Frankrike sökte verka för sina idéer.

Mikael Bakunin.

- Namnet klingar som en fanfar, en frihetens stridsignal, vilken bjuder kamp emot mänsklighetens och individens fiender på dess vandring uppåt och framåt mot högsta och ädlaste kulturideal.

Ditt liv var storm och eld, och eld göt du, Mikael Bakunin, i unga hjärtan. En levande, glödande, helig protest var du emot en erbarmlig tidsålder, vilken endast känner en gud: guld, emot en tidsålders indolenta människor, vilka servilt och ödmjukt böja knä för världens tyranner och försjunka i krassa egoistiska intressens smuts.

Den hjältemodiga och djärva strid Bakunin stred emot våldet, var en kamp för andlig frihet och ekonomisk likhet. Just därför att Bakunin älskade kulturen blev han fiende till det borgerliga statssamhället, som representerar högsta okultur. Sedan han lösgjort sig från de reaktionära konsekvenserna i Hegels filosofi och insett ofullständigheten i alla nationalistiska frihetssträvanden tecknade han i djärva, väldiga drag vägen till friheten. I ett språk, vilket ända till randen är fyllt av revolutionär lidelse och kärlek till friheten och hat emot auktoritet och våld, visar Bakunin, att staten alltid har varit och alltid kommer att förbli en folkets och en frihetens fiende; att staten, lika litet som börsen eller kyrkan någonsin kan bli ett instrument, ett aktionsmedel i folkets befrielsekamp.

I sin kamp mot kapitalismen, mot staten, i kampen mot kyrkan och all slags teologi för likhet, frihet och självständighet är proletariatet, lär oss Bakunin, om det över huvud taget vill segra, tvunget att vandra sina egna vägar och smida sig egna vapen.

Med hela sin själs väldiga kraft och energi kämpade Bakunin, denne Prometheusnatur, vilken Richard Wagner, som deltog i revolutionen i Dresden, förevigat i den orädda och djärve Siegfried i sin "Ring der Niebelungen", emot varje art av slaveri och auktoritet. Genom sina omfattande studier och genom sina praktiska erfarenheter, förvärvade under vidsträckta resor i snart sagt alla världens olika länder, kom Bakunin till det resultat, att vill mänskligheten någonsin komma bort från det nuvarande tröstlöshetens och hopplöshetens tillstånd, så är enda räddningen anarkismen. Anarkismen, vilken, för att tala med Bakunin, är frihet, sedlighet, bildning och välgång för var och en medells allas ömsesidiga solidaritet.

En man som Bakunin, vars bröst var fyllt av högsta mänskliga ideal, för vilken centralpunkten i hela hans tänkande och kännande var friheten och vilkens hela mäktiga väsen samlade sig på en enda punkt: i viljan att, trots allt, trots en värld av fiender, förverkliga sitt ideal, friheten, måste även förr

eller senare komma att vända sig emot den marxistiska bismarkstanken inom socialismen.

Till det yttre kanske en strid mellan personer, vem som förde striden sakligt och med rena vapen får läsaren själv avgöra, var striden mellan Bakunin och Marx i realiteten en strid mellan två principer som vandrar genom tiden. En strid mellan, å ena sidan de som ej vilja härska, men ej heller bli behärskade, regerade, å andra sidan de som vilja härska eller bli regerade, behärskade; de som icke ha förtroende för eller frukta friheten. Det är den anarkistiska frihetsprincipen som reser sig upp emot statsprincipen, emot auktoritetsprincipen.

I Sverige är ungsocialismen en representant för den frihetliga socialism som sträcker sina rötter ned till internationalens dagar, till jurastiernas strid för autonomi och frihet inom internationalen, till Bakunins härliga kamp för federalistisk, frihetlig socialism.

Bakunin ställer den allmänna mänskliga rättfärdigheten över alla nationella intressen. Nationalitetsprincipen är för Bakunin en falsk princip, uppfunnen för att undertrycka den suveräna frihetsprincipen. Inget annat utland existerar, och ingen annan fiende än reaktionen finnes. Bakunins fosterland var den allmänna revolutionen. Varje art politisk rörelse, som icke direkt har till ändamål principernas triumf, är reaktionär.

Arbetarklassens organisationer måste vara och förbli klasskamporganisationer, fyllda av revolutionär socialistisk anda. Organisationer, vilka skola rikta sina angrepp mot kapitalismen och staten, för att allt mer och mer befatta sig med proletariats mål och tjäna som medel att förverkliga detta mål: den frihetliga, federalistiska socialismen. Att leda arbetarklassens organisationer in i de borgerliga ideologernas farvatten ansåg Bakunin vara en dödssynd emot socialismens principer. Därför bekämpade Bakunin, som betraktade var och en som var frihetens fiende som sin fiende och mänsklighetens fiende, statsapostlarna, anhängarna av centralism, motståndarna till federalism, anarkism, frihetlig socialism. Icke lumpet, personligt nedrigt angriper Bakunin, utan sakligt och träffande.

Vi äro naturliga fiender till dessa revolutionärer, dessa framtidsdiktatorer, laggivare och revolutionens förmyndare, säger Bakunin, vilka redan innan de nuvarande monarkiska, aristokratiska och bourgeoisistaterna äro förstörda, tänka på att skapa nya s.k. revolutionära stater. Stater, vilka äro ävenså centraliserade och ännu despotiskare än de i dag existerande staterna. Dessa "revolutionärer", vilka ha en så stor avsky för det som synes dem som oordning, men som dock ingenting annat är än ett fritt och naturligt uttryck för folklivet. Dessa, som redan innan revolutio-

nymde han med ofrivillig hjälp av en amerikansk sjökapten till Japan. I Japan, Hakodadi, steg han ombord på ett skepp destinerat till Kalifornien. En rundresa kring hela jorden måste Bakunin företaga, för att rädda sig ur den ryska statens klor.

Bakunins verksamhet sedan sin återkomst till Europa, London, Pad-dington Green 10, "via Olmütz, S:t Petersburg, Peter- och Paulfästningen, Schlüsselburg, Irkutsk, Novo-Nikolajevsk, Hakodadi, San Francisco och New-York från Dresden, Königstein är omöjligt att utförligt skildra. För att ge en liten inblick i Bakunins revolutionära verksamhet under dessa år har jag emellertid i kapitlet om Bakunin i Sverige och i kapitlet om striderna inom Internationalen i korthet skildrat hans andel i den polska revolutionen och hans revolutionära verksamhet i Italien 1864-1867.

Att störta kejsardömet, att emot Bismarks diktatur sätta den sociala revolutionen för att rädda, icke den franska staten, utan Frankrike och dess folk, var den tanke som sysselsatte Bakunin under kriget mellan Tyskland och Frankrike 1870-1871. De franska internationalisternas hopp var proklamerandet av den sociala republiken och erbjuda Tyskland fred. Om den tyska regeringen avvisade fredsanbudet, så skulle ett revolutionärt krig förklaras emot densamma. De hoppades därvid på de tyska socialisternas kraftiga understöd.

Bakunins tankegång var ungefär följande: Endast folket i vapen kunde rädda Frankrike undan slaveriet. Frankrikes räddning var att låta folket få sin vilja fram, att försätta statens administration ur funktion och ge Frankrikes revolutionära distrikt och kommuner initiativ att handla. Men detta kan inte bourgeoisien, ty det betyder dess död.

Det gäller nu att omsätta principerna i handlingar. Icke med ord skola vi nu föra propaganda, utan med handlingar måste vi propagera. Bönderna och arbetarna förenade äro de enda som kunna rädda Frankrike. Böndernas bonapartism är någonting ytligt, en hudsjukdom. I grund och botten äro bönderna revolutionärer och reaktionen har ofta använt sig av denna böndernas revolutionära anda för sina ändamål.

Men inga dekret, inte heller några revolutionära dekret! Arbetarna i städerna måste avstå från sina jakobinistiska pretentioner att vilja påtvinga bönderna sitt politiska och sociala ideal, vilket icke endast vore löjligt och arrogant, utan även orättfärdigt och fördärvligt. Organisationen måste ske underifrån och uppåt och icke tvärtom. Genom statsdekret skapas ingen frihet. Friheten undergräves därigenom. Ett så sakligt, lugnt och klart språk som möjligt – icke revolutionära fraser – är nödvändigt.

En lång tid brukade jag viska till mig själv, berättar en fånge, och sakta upprepa all poesi och alla prosastycken av goda författare jag kunde utantill. Jag tänkte ut långa tal dem jag vid ett eller annat tillfälle kunnat hålla. Men till slut förlorade jag kraften även till detta och jag satt hela timmar i en slags slöhet, under vilken jag, så mycket jag kan minnas, icke tänkte på någonting alls.

Innan första året gått till ända vår jag kroppsligen och andligen så svag, att jag började glömma ord. Jag visste åt vilka tankar jag ville giva uttryck, men några av de ord jag behövde, hade undfallit mig och jag hade stor möda att komma ihåg dem igen. Ibland föreföll det mig som om mitt modersmål vore ett främmande språk, som jag av brist på övning höll på att glömma.

Fru Wera Philippova, en bekant revolutionär, en schön och fint bildad kvinna, begärde som en sista nåd att bli hängd i stället för att skickas till Schlüsselburg. Hennes begäran avslogs.

I Peter- och Paulfästningens kasematter och Schlüsselburgs celler har Bakunin, bland många andra ädla och storsinnade människor, Krapotkin, Stepniak, Sofia Perovskaja, Wera Sassulitsch försmäktat.

Som en farlig karl måste Bakunin hållas i gott förvar, sade kejsar Nikolaus. Hans efterträdare, Alexander, förvisade Bakunin år 1857 till Sibirien. I östra Sibirien, Irkutsk, där Bakunin tillhörde det s.k. fria kommandot, erhöill han åtminstone rättigheten att vistas ute i fria luften.

År 1860 bad Bakunins gamla moder om nåd för sin son hos kejsar Alexander; hennes bön var att Bakunin skulle tillåtas återvända till Europa. Men kejsaren var obeveklig, svaret blev nej. Bakunin arbetade emellertid på förberedelserna till sin flykt ur Sibirien. Med sin släkting Muravieff Amurski, guvernör över ostsibirien, icke att förväxla med Muravieff, ”polens bödel”, trädde Bakunin i förbindelse. Bakunin, vilken troligen vann ett stort inflytande på guvernören, berättar att denne i grund och botten var en revolutionär och federalist.

Att fly från Sibirien är ett oerhört djärvt företag. De flesta misslyckas. De veta att de under flera månader måste leva som ett hetsat villebråd, livnära sig av bär och rötter, vila på den kalla, ofta fuktiga marken, uthärda otaliga försakelser och ett utsägligt elände och nästan vid varje steg se döden i ansiktet, säger George Kennan, för att sedan gripas och, belagda med handbojor, transporteras till straffarbete i gruvorna i Kara.

Bakunin var en av de få som, trots det att han både till lands och sjöss var jagad av regeringens spioner, lyckades fly från Sibirien. Han lyckades erhålla guvernörens tillstånd att i och för affärer resa till Amur. Härifrån

nen frambragt en god och sund ordning, tänka på att genom någon auktoritet pålägga folket nya munkorgar. Denna auktoritet är i verkligheten en ny reaktion, vilken genom nya dekret låter regera folkmassan och på så vis tvinga folket till lydnad, till stillestånd, till döden. Det vill säga, folket fördömes till slaveri och utsugning genom en kvasiär aristokrati.

Hundra år ha förflutit sedan Bakunins födelsedag den 8 maj 1814. Byn Prjamuchino i guvernementet Tver i Ryssland var Bakunins födelseort. Trettioåttio år ha svunnit sedan den väldige kämpens dödsdag i Bern den 1 juli 1876.

Att här, inom ramen av denna skrift utförligt och uttömmande behandla detta växlingsrika, äventyrsuppfyllda, på hemskt dramatiska episoder så rika liv, som inneslutes mellan de två ovannämnda årtalen, är en ren omöjlighet.

Bakunins liv är en stormig historia om en hjälte, om en kämpe, en människa, en tänkare som knöt sitt liv vid en idé, som han älskade med hela sin stora och starka själs inbrunst. Det är historien om en eldsjäl som av kärlek till friheten ständigt brann av begär att slåss mot despotismen, slaveriet och förtrycket, för friheten, för folkens och individens frihet.

Den lidelsefulla stridsmannen Bakunin har burit öden, under vilka en vanlig människa skulle ha krossats likt en mygga under en jättes hand.

På sin samtids människor utövade denne personlighet ett fascinerande inflytande och den tid skall komma då Bakunins stjärna skall stråla klarare, högre och renare än någonsin förut.

Innan vi övergå till skildringen av striderna inom internationalen och återgiva Bakunins ställning till staten, egendomen och samhället skola vi i korthet skissera de yttre konturerna av Bakunins liv samt därvid också ingå på hans vistelse här i Sverige år 1863.

Bakunins liv.

Mikael Bakunin var äldsta sonen i en barnrik rysk adelsfamilj. Hans fader sympatiserade med dekabristerna. Så kallade sig de grupper av unga ryssar, vilka, tillhörande Rysslands adelsfamiljer, visserligen i materiellt hänseende icke ledde någon som helst brist, men andligt plågades de av en stark kulturhunger; till sitt sinne var de radikala. Vid det misslyckade

upproret 1825 offrade många av dekabristerna friheten, ja livet för sina idéer.

I föräldrahemmet växte Bakunin upp i allra största frihet. Fadern, som efter dekabristernas nederlag hörde till de pessimistiska, till dem som resignerade inför förhållandena, sände, enligt tidens sed, sonen 1829 till artilleriskolan i S:t Petersburg. Men för Bakunin hade militärtjänsten inget som hälst intresse. Han avbröt sin karriär och utträdde ur armén. Även i äldre år tänkte Bakunin ofta med vemod tillbaka på denna öde tid, som han tillbragte vid hären.

De följande åren vistades Bakunin dels i Moskwa, dels i familjekretsen i Prjamuchino, dels i S:t Petersburg. Han studerade under denna tid intensivt filosofi. Det berättas att Bakunin ytterst skarpt och klart förmådde uppfatta de olika filosofiska systemen. Bakunin och hans vänner sysselsatte sig 1837 med Hegels filosofi. Moskwaeromfattade och försvarade den hegelska satsen att samhället ur utvecklingsståndpunkt omöjligen kan vara annorlunda än det är. Därför är samhället förnuftigt. "Allt som består är förnuftigt därför att det består." Följden av sådana lärosatser, den logiska konsekvensen, blir att de skändligaste företeelser inom samhället kunna försvaras, ty allt som består är förnuftigt.

Bakunin, som kom från frihetens absoluta jag och sökte räddning undan ensamheten, sökte förbindelse med samhälleligheten och den yttre världen och verkligheten, förstod att i det bestående, det givna, ligger icke allenast forntiden och nutiden utan också framtiden, och utvecklade sig snart dithän, att han drog revolutionära konsekvenser ur Hegels filosofi.

År 1839 deltog Bakunin i diskussionerna inom Alexander Herzens krets, vilken bestod av radikala nationalister, fritänkare och republikaner.

Den krets av unga män, berättar Alexander Herzen i sina memoarer, som nu omgav N***, var icke vår gamla krets. Tonen, intresset, sysselsättningarna – allt var annorlunda. I förgrunden stodo Stankewitsch's vänner. Bakunin och Bjelinski voro deras anförare. Var och en av dem gick med ett band av Hegel i handen och var besjälad av den ungdomens intolerans mot andras åsikter, utan vilken en lidelsefull och eldig övertygelse är omöjlig.

Stankewitsch var lärjunge av den originelle filosofie professorn Pavloff och grundligt bevandrad i den tyska filosofien. Utomordentligt rikt begåvad samlade han kring sig en betydlig och en mycket anmärkningsvärd krets. Ur denna krets har en hel falang av lärde och litteratörer utgått. Bland dem Mikael Bakunin och Bjelinski.

Alexander Herzen berättar om denna krets och om den arme Stankewitsch, som låg döende vid Comosjöns strand. Stankewitsch var då blott

De lidanden, som de politiskt fångna måste genomgå i fängelserna, i all synnerhet då i de ryska fängelserna, ehuru därvidlag ej är att förglömma de ohyggliga svenska fängelserna, Richard Almskougs död t.ex., och Sveriges bastilj Långholmen, där Amaltheamännen torterades på äkta ryskt eller svenskt sätt, synes mig inte ens Oskar Wilde i sin gripande, vemodsfulla dikt "Om fängelset i Reading" kunna tolka.

Av giftig sådd en giftig brodd

i tukthusluften gror,

där stryps och kväves dag för dag

vad gott i människan bor.

Vid hög portal står hålogt kval

på vakt med vassa klor

Hjälplös förfaller i bojar och galler

var själ på denna ort

Så rostar man i kedjor bort,

förglömd, fördömd, allén;

en hädar vilt, en snyftar milt

och liknöjd sitter en.

George Kennan, som skrivit en bok om Sibirien, vilken såsom han själv säger, icke har för avsikt att "väcka någon motvilja mot regeringen eller öka sympatierna för de till hårt fängelse i Peter Paulfästningen dömda politiska fångarna genom att på något sätt överdriva skildringen av deras lidande", skriver: att i fästningen finnas celler, där lukten är så fuktig, att salt och socker inom några timmar bli flytande. Dylika celler användas mången gång till att förvara politiska fångar, men de ligga icke under Nevas yta. Man kan icke hysa något tvivel, och vad mig beträffar, säger Kennan, är jag alldeles övertygad därom, att en längre tids enrumfängelse i en rysk fästnings kasematter är ett långt ohyggligare straff än döden.

I Ryssland begravdes nu Bakunin levande, först i den hemska Peter Paul-fästningen, där han vistades från 1851 till 1854. Detta år överfördes han till Schlüsselburg, där han plågades till år 1857. Kejsar Alexander II deporterade Bakunin på livstid till västra Sibirien.

Även den som inte praktiskt provat fängelselivets bittra kval, men har förmåga att så att säga teoretiskt känna sig in i en annan människas själtillstånd, skall säkerligen förstå vilka oerhörda lidanden, vilken själslig tortyr just Bakunin, individualisten, som med hela sitt väsen ville verka i och med och för gemensamheten, ehuru han väl ej heller var blind för den icke tvungna ensamhetens sötma, var utsatt för under dessa långa och hårda fängelseår.

Jag skulle skildra dess natt och fasa?

Nej!

Att bränna in i människornas hjärtan det kristliga samhällets alla stora och små ogärningar emot mänsklighetens bästa och ädlaste, förmå kanske inga ord, även om de sprungit fram och formats av ädlaste och varmaste hjärteblod eller smidits i intelligensens smedja och härdats och skarpslipats likt hårdaste stål.

Under vistelsen i de ryska fängelsernas mörka, kalla och fuktiga celler sjuknade Bakunin i den ohyggliga sjukdomen skörbjugg och förlorade sina tänder. Hans enda lindring i de ohyggliga själsliga kvalen var tillåtelsen att i fängelset få syssla med matematik och filosofi. Att fängelselivet satt djupa spår i hans yttre, "avnött manens skönhet, men icke försvagat ramens kraft", och naturligtvis även i hans själliv, få vi en synnerligen livlig förnimmelse av genom August Blanchés skildring av sitt sammanträffande med Bakunin i Stockholm 1863.

"Vid första anblicken är det", skriver Blanche, "som hade man för sig ett gammalt lejon, vilket efter strider som kommit ödemarkerna att skälva och efter mångårig stängsel i bur, som avnött manens skönhet, men icke försvagat ramens kraft, nu befriat synes rasta någon stund, men endast för att – vem vet! – kanske den stund som närmast följer kasta sig med obetvinglig styrka över sitt rov. Flykting i dag, kan det vara härskare i morgon. Ingen vet så noga, om ej översta lagret eller varvet på österns frihetsbyggnad redan är färdigt. Många tecken tyda därpå, och skulle det ännu icke vara det, så har vad som redan är murat så satt sig, att det tryggt kan bära vad som vidare kommer. Det är ett verk, som väl lönar mödan att fästa sig vid, ty kronan därpå skulle en dag heta: "Europas lugn, den nya kulturens seger"."

tjugusju år gammal. En diktare och en drömmare med svag hälsa och vekt sinnelag, var han naturligtvis böjd för att föredraga åskådande och tänkande framom de mera levande och praktiska frågorna.

Hans konstnärliga idealism passade honom väl. Den var som döds-krans kring hans bleka, för en tidig död bestämda, ungdomliga panna. De andra voro allt för levnadsfriska och hade allt för litet af skaldenatur i sig för att under vandrigen genom livet länge uppehålla sig vid spekulativa tankar.

En uteslutande spekulativ tendens står fullkomligt i strid med den ryska andan och vi skola snart se huru det ryska sinnet omarbetade det Hegelska systemet, huru vår livliga natur höll sin egen form upprätt, utan att bekymra sig om de filosofiska munkhättorna. Men i början av 1840-talet hade flera ännu inte fattat tanken på andens revolution mot bokstaven, livets uppresning mot abstraktionen.

1840 reste Bakunin till Berlin. Hans tanke var då att återvända till Ryssland, uppnå en professorsstol och tjäna sitt folk.

I Berlin levde Bakunin tillsammans med Turgenjev, blev bekant med Varnhagen von Ense, umgicks förtroligt med Arnold Ruge, utgivare av de tyska årsböckerna, och förvärvade i musikern Adolph Reichel en vän för livet.

Den bekanta och ofta citerade artikeln i tidskriften "Deutsche Jahrbücher", i vilken Bakunin var medarbetare, betitlad: "Reaktionen i Tyskland", fragment av en fransman, signerad Jules Elysard, visar oss Bakunins utveckling. Det heter där: "Låt oss hysa förtroende för den eviga anden, som endast förtär och förintar därför att han är allt livs outgrundliga och evigt skapande källa. Lusten att förstöra är tillika en skapande lust."

Bakunin var bliven en kämpe för friheten, för revolutionen, emot det bestående. Den nya morgonrodnaden hälsar han välkommen med jublande hjärta och utsträckta armar. Den gamla världen, som Bakunin instinktivt alltid varit otillfredsställd med, ramlar i spillror, och stormande med hela sin själs inbrunst, fordrar Bakunin rättfärdighet, kultur, frihet. "Vi måste kasta bort vårt metafysiska högmod, vilket icke gör världen varm."

I arbetarklassen ser Bakunin bäraren av alla historiska omvälvningar och han besjålas av en glödande tro på arbetarklassens vilja till radikal förändring av de orättfärdiga samhällsförhållandena. Filosofin skall vara medlet att väcka folket till medvetande, filosofin skall, för att tala med Bakunin, spela samma ärorika roll som hon en gång spelade i Frankrike.

I ett brev till Ruges årsböcker i maj 1843 erinrar Bakunin om Voltaires ord: "De bland oss, som äro unga nog för att skörda frukterna av vårt arbete, skola uppleva revolutionen, och vi skola se en tid, i vilken det lönar mödan att vara född." Och lika väl som dessa ord första gången gingo i uppfyllelse, skola de även den andra gången bekräftas av historien.

I brevet som han skriver under ett besök på Rousseouz ö i Bielersee till en vän som förlorat tron på Tyskland, vilken där endast ser "familjen och filistern, som med alla sina tankar och önskningar lever innesluten inom sina trånga fyra pålar" och inte tror på våren, folkvåren, utropar Bakunin, ehuru han medger att det dröjer länge innan det tyska 1789 kommer, förlora icke tron, käre vän, nu är det icke tid att lägga händerna i skötet och fegt förtvivla! "Ni vet, att jag inte lever av fantasier och fraser, men genom märg och ben går en helig rysning när jag tänker på att jag just i dag, när jag skriver till Eder om en sådan sak, blivit förd till denna plats.

O, det är säkert, min tro på mänsklighetens seger över präster och tyranner är samma tro som den store landsflyktige göt i millioner människors hjärtan."

"Även om folket självt uppgav sin egen sak, så få vi icke göra detsamma, och, tillropar Bakunin sin förtvivlade vän, det skall icke alltid vara germanernas skam, att vara tyranniets bästa tjänare."

Bakunin, som uppgett sitt studium i Berlin och flyttat till Dresden, där utgivaren av de tyska årsböckerna Arnold Ruge bodde, stiftade i denna stad bekantskap med frihetsdiktaren Georg Herwegh, bekant för sina många kraftfulla dikter till revolutionens ära.

För Bakunin blev uppehållet i Dresden osäkrare för varje dag som gick. Tyskland var då såväl som nu överdraget med ett nät av statspolitiska spioner, vilka bevakade, utspionerade, avlyssnade varje misstänkt ord, varje misstänkt rörelse. Ryssland var då och är även nu det öppna barbariet. Tyskland var då, före 1848 års revolution, och är det ock nu, det hycklande barbariet, som täckes skyla sig med en konstitutions intetsägende klädning.

Tillsammans med Herwegh reste Bakunin i början på år 1843 till Schweitz, Zürich. Här lärde Bakunin känna Weitling och hans kommunism. Denne, vilken är bekant genom sina också till svenskan översatta böcker, förde i Schweitz en omfattande propaganda för sina idéer, den auktoritära kommunismen. Den Weitlingska kommunismen tilltalade icke Bakunin. Han såg i densamma ett negerande av friheten samt ett uppoffrande av det andliga till förmån för det materiella.

kläder äro helt och hållet söndertrasade. Han längtar efter en sovrock. Av den förra äro endast rester tillbaka. I sina nuvarande förhållanden behöver han ju inga andra kläder, men en sovrock behöver han nödvändigt. Men tyvärr har han inga pengar. I sin nöd bad Bakunin mig att skriva, då han själv är förbjuden att skriva. Han hoppas på Eder vänskap och bad mig i sitt namn att till Eder göra en hemställan om nytt understöd. Jag kan ju så mycket lättare tillmötesgå herr Bakunins önskan, då Ni själv i edra brev uppmanar att genast meddela hur och på vilket sätt det är möjligt att underlätta Bakunins svåra belägenhet. Jag gör också Bakunin denna tjänst därför att jag i förbrytaren aldrig upphört att ära människan. Såsom statens och domarens tjänare söker jag att göra allt som icke sårar mina plikter. Då jag icke tvivlar på att Ni uppfyller Bakunins bön ber jag Eder på kuvertet skriva: Kejserliga och Kungliga Militärdomstolen på Hradcin.

Med uttryck av – – – JOS. FRANZ, Kapten och Auditor vid K. K. Militärdomstol, Hradcin, Prag.

Prag den 2 nov. 1850.

Om fängelserna i Österrike och behandlingen därstädes skrev Bakunin: "Ett nedrigt land, de förstå varken att helt göra av med en människa som de anse för skadlig, eller att genom mänsklig behandling omvandla henne."

Året efter sin utlämning till den Österrikiska staten, som naturligtvis villigt villfarits av preussarnas stat, blev Bakunin år 1851 i maj för tredje gången dömd till döden genom hängning.

Men nu begärde den tredje staten att också få hämnas på den man som varit djärv nog att ställa sin ovanligt starka energi i frihetens tjänst. Ryssland begärde nu hans utlämning. Att den ryska blodsregeringen erinrade sig Bakunin var kanske en lycka för honom. Måhända hade annars den ohyggliga domen till döden genom hängning gått i uppfyllelse. Domen förvandlades emellertid även denna gång till listids straffarbete. Bakunin utlämnades samma år 1851 till Ryssland.

den härliga uppsatsen om revolutionen, återvände sedermera till kungadömet och religionen.

För Bakunin – Huebner lämnade fängelset 1859, Röchel 1862 – vilken på nåd och onåd var utlämnad till statsbarbariet, började nu en period av de ohyggligaste kval och lidande. Lidanden, som stegrades dithän att han gjorde försök till självmord. Men lyckligtvis, lyckligt för socialismen och verklig arbetarrörelse, segrade hans oerhörda viljekraft och kraftfulla personlighet. I Königstein var Bakunin till och med belagd med i fängelseväggen fastsmidda kedjor.

Bakunin dömdes nu två gånger till döden. I juni månad förvandlades emellertid hans straff till livstids tukthus.

Men år 1850 vaknade hämdtankarna hos en annan stat; den österrikiska staten fordrade nu hans utlämning. Som orsak angavs hans verksamhet i Böhmen, Prag.

För att ge en svag och otydlig bild i vilken belägenhet han då befann sig, återger jag efter ”Zadruha”, böhmisk anarkistisk tidning, ett brev som kaptenen, allmänne åklagaren vid kejserliga och kungliga militärdomstolen i Prag Hradcin, en fästning i Prag, där Bakunin hölls fängslad, med anledning av Bakunins tillstånd såg sig föranledd att skriva till Bakunins vän, revolutionsdiktaren Georg Herwegh.

Högädle Herre!

För den summa av 25 dollar som Ni den 2 augusti för Mikael Bakunins räkning sände från Tuvsnic, översänder jag först nu, då jag förut varit förhindrad, herr Mikael Bakunins bästa tack. Han var i stort behov av pengarna, men använde trots detta pengarna, dåraktigt nog, att inköpa matematiska verk för hela den stora summan. Han hoppades att genom förmedling av advokaten J. Otto i Dresden och den förre ministern Habicht i Dessau erhålla pengar. Jag har skrivit tre gånger till dessa herrar, utan att ens erhålla något svar. För närvarande belöper sig herr Bakunins förmögenhet till 5 dollar, d.v.s. inom 14 dagar är han icke i besittning av en kreuzer. Då måste han lida umbäranden, han är en väldig ätare, och kanske vara tvungen avstå från sin enda njutning: rökandet av cigarretter. Hans

Från Ryssland, Bakunins hemland, kom nu 1844 det budet, att staten lagt beslag på, berövat, fränstulit honom all hans egendom, samt att han dömts att deporteras till Sibirien på livstid. Varför? Därför att han vägrat efterkomma regeringens befallning att återvända till Ryssland. En sträng dom och förlust av sin egendom och sina rättigheter var följden av att han vägrade följa en skurkaktig och nedrig regerings påbud. Bakunin hade som följd därav under återstoden av sitt liv vid upprepade tillfällen att kämpa emot den största ekonomiska misär.

Från Zürich reste Bakunin till Paris, där han lärde känna den då fyra år yngre, 26-årige Marx.

Marx kallade mig, säger Bakunin i ett brev, för en sentimental idealist, och han hade rätt; jag kallade honom (Marx) för fåfång och perfid, lömsk, och jag hade rätt. Mellan Bakunin och Marx kom det aldrig till något intimare och förtroligare umgänge. Kanske kände båda instinktivt att de tillhörde två skilda världar. Vårt temperament, säger Bakunin, tillät inte något närmare umgänge mellan oss.

Den auktoritärt anlagde, härsklystne Marx, för att tala med Lassalle, den överallt intriger förmodande Marx måste verka fränstötande på en sådan karaktär som Bakunin. Marx var så att säga den andliga despoten som ville veta allting bättre än varje annan. Själv ansåg han sig vara den utkorade aposteln för sanningen, den absoluta sanningen – någon annan sanning fanns naturligtvis inte – som han funnit i den historiska utvecklingen. Var och en som inte såg eller erkände denna sanning var ett dumhuvud, en idiot. I denna utveckling var lönsloveriet och andra konsekvenser av det kapitalistiska systemet ”nödvändigheter”, men utvecklingen ledde till socialism. Allt var en produkt av förhållandena. Det psykiska uppslukades, uppgick utan rest i det fysiska, materiella.

Filosofiska, religiösa, sociala frågor bli för Marx ekonomiska frågor framsprungna ur det sociala varat. Allt upplöser sig i ideologi, blir ”överbbyggnad”. Förhållandena bli ”nödvändigheter”, under vilket allt annat underordnas. Individens degraderas och negligeras och blir ett offer för den historiska utvecklingen.

Satsen att göra historia, som nu präglats inom revolutionära fackföreningskretsar, skulle av Marx betraktats som ett synnerligen grovt brott emot sanningen, som han funnit, och såsom ett stort oting.

Det är omöjligt att dröja längre vid denna teori, som för övrigt nu av revisionisterna med element lånade från anarkismens tankevärld sökt och söker att reformera och omskapa den Marxska helgedomen. Med större eller mindre framgång. De finnas t.ex. som söka förbinda den historiska

materialismen med en idealistisk kunskapsteori, för att på så vis rädda och fullända teorin.

När socialismen skulle falla i folkets sköte som en fullmogen frukt från utvecklingens dräktiga träd, så förstår man att Marx i motsats till Bakunin hyste motvilja för att skissera framtidsmålet. Bakunin ville väcka prometheusnistan i människorna. Han betonade städse viljans, de etiska faktorernas oerhört stora betydelse och ville till exempel i fråga om religionen skjuta en bresch i fördummelsens och den statsliga auktoritetens mur genom en intensiv och energisk ateistisk propaganda.

Kuriöst är, att just Marx, den benhårde historiske materialisten, såg i var och en som tvivlade på hans teser ett dumhuvud och en högförrädare emot sanningen, emot hans sanning. Lika kuriöst, ehuru det är kanske lättare att med ett förlåtande löje gå förbi, är det när en apologet Jaekkh i sin socialdemokratiska historia om internationlen kallar Bakunin för en "monströs politisk förbrytarnatur"...

Var Marx, den lärde Marx, som rotade igenom hela det brittiska museets samlingar, officiella redogörelser och dokument, som studerade juridik med fördel; var Marx, för att tala med Nietzsche, en utpräglad representant för den lärda, de förintade instinkternas människa, rent, urblåst objekt för vetenskapen, så var Bakunin, som hyste respekt för vetenskapen, men protesterade emot vetenskapens herravälde över livet, ty vetenskapen är icke livet självt, en tänkare, men tillika en handlingsmänniska. Han har lärt oss handlingens filosofi. Trots sina 56 år beger han sig till exempel till Lyon för att där delta i resningen, och deltar fyra år senare i de italienska internationalisternas misslyckade upprorsförsök i Bologna, där han hade hoppats att finna döden på barrikaden.

För Bakunin var människan icke endast det som naturen och förhållandena gjort henne till, utan också, och kanske framför allt just det vad hon själv gör av sig och av de i hennes bröst och hjärta slumrande krafterna.

År 1847 höll Bakunin ett revolutionärt tal i en församling av polacker i Paris. Med anledning av detta föredrag, vilket var riktat emot Ryssland, det zaristiska Ryssland, frihetens svurne fiende, utvisades Bakunin från Paris.

Bakunins utvisning från Paris föranleddes av det ryska sändebudet Kisseleff, en intim vän till det preussiska regeringsrådet baron von Westphalen, vilkens dotter Jenny var Karl Marx maka. Denne Kisseleff var det som lät utsprida ryktet om att Bakunin var en rysk agent, som regeringen nu ville bli kvitt därför att han gått för långt i sitt provocerande tillvägagångssätt. Den ryska regeringen tröttnade aldrig i sin förföljelselusta emot

följderna av en beräknad statskupp överraskade mig i samma ögonblick som jag stod i begrepp att avresa till Prag, där jag var väntad. Det blev mig omöjligt att avlägsna mig därifrån, och sålunda kom jag, en främling, utan att tänka därpå och utan att vilja det, att bli ett slags medlem av revolutionskommittén i Dresden. Sedan jag nu en gång blivit invecklad i denna kamp, tog jag den på fullt allvar, och fann det helt naturligt att man brände upp teatern och några andra hus, vilkas uppoffrande var en nödvändighet för vårt försvar. Kriget är icke någon barnlek, och man måste vara ganska enfaldig för att förvåna sig däröver. Men jag skyndar att tillägga, att under hela fortgången av denna strid Dresdens folk icke hade begått en enda handling av barbari; monopolen av dylikt hade man överlämnat åt soldaterna, och redan då hördes från preussiska och sachsiska löjtnanters läppar dessa vildsinta ord, vilka beklagligen må till mitt fäderneslands eviga skam upprepas om den ryska armens högre chefer: Gör inga fångar, döda de sårade!

Vi höllo stånd under en veckas tid emot de förenade preussiska och sachsiska trupperna. Tvungna därpå att lämna fältet, verkställde vi vår reträtt i fullkomlig ordning ända till Freiburg, där vi avskedade större delen av våra frivilliga. Anländ till Chemnitz om natten, blev jag där fången genom förräderi.

Se där, min herre, i få ord hela min historia. Ni finner däri ingen lysande handling, värd att omtalas; men ej heller någonting som jag behöver ångra. Det enda jag beklagar är, att ej hava bättre och verksammare tjänat frihetens heliga sak. Men jag kan dock berömma mig av att åt densamma hava helgat hela mitt liv.

Och är det väl i Sverige jag skulle behöva blygas häröver? Ack, det hade varit en annan sak om jag varit en nitisk och trogen verkställare av den innersta tanken i Petersburg och Berlin. Nu i synnerhet då så många gemenheter och grymheter i Polen begås på den enas befallning och med den andras brottsliga samverkan, skulle jag ha av nöden antingen ett omätligt snille för att beslöja min skam eller en stor portion cynism för att bära densamma."

Det var natten mellan den 9 och 10 maj 1849 som Bakunin överfölls av borgarna i Chemnitz, som skamligen förrått honom. Han och Huebner släpades av gendarmer till Altenburg, där de utlämnades till den preussiska militären. Sedan de hållits internerade i fängelset i Dresden fördes Bakunin jämte Huebner och Röchel till fästningen Königstein i Sachsen.

Richard Wagner, som hade deltagit i revolutionen, men lyckats fly, följdes av polisen genom utställd häktningsorder. Wagner, författaren till

Det finnes endast en mening om Bakunins deltagande i Dresdenrevolutionen. Han var en av de energiskaste, en av de mest handlingskraftiga i fråga om försvar och propaganda. Om Bakunin kommit förr, menar många, hade de revolutionära segrat.

En borgerlig författare, d:r Karl Krause, tillskriver i sin bok om upproret i Dresden Bakunin författarskapet till följande historiskt intressanta och i sina kraftiga, allvarliga, manande ord karaktäristiskt Bakunistiska upprop:

Medborgare!

Det absoluta furstevåldet, zarens villiga tjänare har lagt sin frihetsmördande hand på återstoden av Eder förra våren blodigt tillkämpade frihet, för att på nytt förtrycka Eder och använda Eder som verktyg för sina endast till fördel för de egna familjerna ledande diplomatiska konststycken.

Furstarnas uppträdande emot den författning som givits Tyskland av nationalförsamlingen i Frankfurt är revolt emot folkviljan.

Även om denna författning med det påtänkta preussiska arvkejsardömet icke motsvarar det tyska folkets behov och fordringar, så har furstarna ingen som helst rätt att uppträda emot densamma.

Därför, upp Thüringens och Sachsens borgare! Skydda med beväpnad hand Eder frihet mot det råa furstevåldet. Priset, en det tyska folket värdig författning skall icke undgå Eder. Redan börjar stormen; redan dundra kanonerna i Sachsens huvudstad. Ilen, ilen, stå upp i massor under ropet:

Levs ett enigt, fritt, demokratiskt Tyskland!

Centralkommittén för beväpnat skydd av Tysklands folkfrihet.

I Aftonbladet berättar Bakunin blygsamt om sin andel i Dresdenrevolutionen: "Uppresningen i Dresden bröt ut förr än man hade förmodat, och

Bakunin. Från ryskt håll beskylldes Bakunin för mordbränneri i Ryssland och för falskmynteri i Italien; från socialdemokratiskt håll återigen, med Marx och Liebknecht i spetsen, för att vara en agent provokatör, skojare (gauner) o.s.v. De som vill förfäktat en sådan sak som anarkismen måste tydligen räkna icke endast med ett oerhört hårt motstånd, utan ock synnerligen lumpna fiender.

När Bakunin lovprisar den polska revolutionen, så ser han i denna ett medel att försvaga den zaristiska despotismens makt. Den slaviska frågan var för Bakunin ingen nationalistisk fråga i detta ords borgerliga, chauvinistiska sinne. Knutpiskgermanerna betraktades av Bakunin, liksom för övrigt även av Marx, fast i annan mening, för reaktionens bärare, som ett folk med mindre sinne för direkt aktion och revolutionär socialism.

Bakunin sökte leda de slaviska folkens längtan efter autonomi och självbestämmanderätt, dess revolutionära energi in på den allmänna revolutionens bana, ty fyllda med nationellt hat skulle slaverna mycket lätt kunna bli reaktionens verktyg.

Att Bakunin icke var panslavist, ehuru han först sent, 1863-74, på grund av sitt växlingsrika liv fick tid att utarbeta sina tankar om friheten och revolutionen, visar bland annat brev som han skrev till sin vän Georg Herwegh 1848-1849.

"Jag tror icke på konstitutioner och lagar. Den bästa konstitution skulle icke tillfredsställa mig. Vi behöva något annat: storm och liv, och en ny, laglös och därför fri värld."

I ett brev till Herzen, skrivet i Stockholm, där han uppehöll sig med anledning av den polska revolutionen, heter det: "Petersburg är, enligt min fasta övertygelse vår huvudfiende. Ingenting skall förmå mig att avstå från att föra krig på liv och död emot detsamma. Jag fransäger mig högt all gemenskap med den ryska statspatriotismen och tillstår öppet att jag skulle glädja mig över rikets förstöring, från vilken sida den än komma må." Tillsammans med fransmän, engelsmän, svenskarna och deras vänner polackerna vill han icke gå till Ryssland, men skulle det lyckas mig, säger Bakunin, att under ett krig med utlandet, smyga mig in i det inre av Ryssland och där uppvigla bönderna, så skulle jag göra detta i fullt medvetande om att ha fyllt en helig plikt och tjänat den höga ryska saken.

Efter att ha deporterats från Paris vände sig Bakunin till Brüssel. Demokraterna och marxisterna i Brüssel, som kallade Feuerbach för en bourgeois och gjort ordet till ett slagord, voro själva från huvudet till fotsulan helt igenom småstadsbourgeois. I detta sällskap fanns ingen möjlighet att dra ett fullt och fritt andedrag. Bakunin fann här i Engels, Marx,

Bornstedts arbetarförening hat, fåfänga, skvaller, teoretiskt högmod och praktiskt klenmod, reflektioner över liv, handling och enkelhet, men fullständig frånvaro av liv, handling och enkelhet.

Den 18 februari 1848 utbröt i Paris den så kallade februarirevolutionen, som ledde till Ludvig Filips (1830-1848) fall. Ursprungligen var denna folk-rörelse endast avsedd att vara en demonstration med anledning av att en av oppositionsrörelsen anordnad så kallad reformbankett förbjöds. Bakunin dröjde nu inte längre i Brüssel, utan for genast till Paris där han sökte förvandla revolutionen till en social allmän revolution. Han försökte samla alla revolutionära element, sökte förena alla oppositionella och demokratiska tyskar och slaver, så att revolutionen även kom att omfatta Österrike och Tyskland. Redan innan juniden 24-28 juni då nationalverkstädernas revolterande arbetare nedslaktades av den med diktatorisk myndighet beklädde Cavaignac, hade Bakunin lämnat Paris för att i Tyskland verka för slavernas anslutning till revolutionen. Bakunin var redan innan han lämnade Paris otillfredsställd med rörelsen, han skrev till Ruge att icke endast i Tyskland finnes filistrar utan även Paris är fullt av sådana människor.

Bakunin hade väntat, som han skriver till Emma Herwegh den 6 sept. 1847, "på sin eller om ni vill på vår gemensamma fru – revolutionen". Han gjorde också vad han kunde för att föra alla revolutionära krafter mot ett bestämt mål; mot ett så radikalt socialistiskt mål som möjligt. Hans tanke var framför allt att revolutionen skulle sönderslå, förstöra despotismen, förkroppsligad i kejsarhusen och monarkierna i Ryssland, Österrike, Tyskland och Turkiet.

I juni 1848 bevistade Bakunin slavernas kongress i Prag. Om kongressen, som för övrigt blev avbruten av ett militärangrepp, vilket ledde till revolution, skriver Bakunin under sitt uppehåll här i Sverge (Stockholm) i Aftonbladet för den 12 maj 1863 följande:

"Själv slav har jag med lågande iver arbetat på de slaviska folkens emancipation. Jag anser för en ära, att ha deltagit i slavkongressen i Prag 1848. Jag bekämpade där två tendenser, båda lika olycksbringande för denna folkfamiljs framtid, Österrikes anhängares, vilka ville göra de slaviska nationerna till en ny piedestal åt habsburgska väldet, samt den petersburgska panslavismen.

År 1849, då kejsar Nikolaus förenade sig med Österrike för att kväva ungrarnas rättmätiga insurrektion, sökte jag emot denna skadliga allians uppställa folkens heliga allians, och att i främsta rummet förlika Böhmens slaver med de frihetssträvande tyskarna. Mina bemödanden blevo ej helt och hållet fruktlösa. Tyskar och slaver gävo varandra handen till en sam-

tidig och allmän rörelse, vilken i fall den hade lyckats, skulle ha räddat Italien och Ungern, åstadkommit en resning i Polen och fört revolutionen till Ryssland. Men allt detta hade kommit för sent å bane. En allmän reaktionär rörelse lät sig förspörjas i hela Europa. Tiden var reaktionär. Vi kunde ej annat än misslyckas."

Det var efter denna kongress som Marx, vilken då levde i Köln, i sin tidning "Neuen Rheinischen Zeitung" för den 6 juli 1848 publicerade följande (Bakunin hade då brutit med Marx och Engels):

"Man följer här, trots vår inre jäsning, med största uppmärksamhet den slaviska rasens strider i Böhmen, Ungern och Polen. Beträffande den slaviska propagandan försäkrade man oss i går att George Sand hade kommit i besittning av papper, vilka starkt kompromettera den härifrån deporterade ryssen M. Bakunin, såsom ett verktyg eller en på sista tiden av ryska regeringen värvad agent, som största skulden för de nyligen häktade polackerna träffar. George Sand har visat dessa papper för några av sina närmaste vänner. Vi ha ingenting emot ett slaviskt rike, men genom att förråda polska patrioter kommer ett sådant aldrig att bli verklighet."

Bakunin skrev genast ett brev till författarinnan George Sand, och hon förklarade omgående i ett brev, riktat till tidningen, att notisen från början till slut var lögn, ren dikt. Icke det minsta spår av sanning fanns i detta meddelande. Hon, George Sand, hade aldrig uttalat eller hyst det minsta tvivel på Bakunins ärlighet och redlighet.

Men trots detta hade Marx det sorgliga modet att ännu en gång, år 1853, då Bakunin låg kedjad i den sachsiska fästningen Königstein och väntade på sin dödsdom, återupprepa beskyllningen som av George Sand så eftertryckligt tillbakavisats.

De lömska personliga attackerna förmådde inte bryta Bakunins energi, men väl kanske i någon mån förhindra Bakunins revolutionära verksamhet. Hans tanke var att förbereda en allmän revolution, som skulle utbryta på flera platser samtidigt. Alla spridda revolutionära krafter ville och sökte Bakunin samla för en ny rörelse våren 1849. Förloppet av 1848 års revolutioner i Wien och Berlin, dit gnistan kommit från Paris, är väl allmänt bekant. Den 3 maj, mycket tidigare än Bakunin hade tänkt, bröt revolutionen ut i Dresden. Bakunin, vilken då sökte få till stånd en folk-rörelse i Böhmen, begav sig nu till Dresden. Bland dem som ledde och kraftigast deltog i rörelsen voro förutom Richard Wagner, Huebner och Röchel. Huebner, en medlem av provisoriska regeringen, var Bakunins vän. Denne hade han lärt känna i Berlin 1848, där han då också stiftade bekantskap med Max Stirner.